

Олена СЕРЕБРЯКОВА

ТРАДИЦІЙНА ВОРОЖБА З КІЛКАМИ: РИТУАЛЬНО-МАГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті на основі зіставлення широкого етнографічного матеріалу проаналізовано українські ворожіння з кілками. З'ясовано, що це матримоніальні ворожіння щодо майбутнього весілля й шлюбного партнера.

Ключові слова: ворожіння (гадання, дивінації), мантичні і магічні дії, кілки, лічба, перев'язування, пліт, віщій сон, шлюб, дівування.

Дівочі ворожіння (дивінації, мантичні обряди), за допомогою яких українки намагались довідатися про час свого заміжжя, а також різні відомості стосовно шлюбного партнера, прийнято означати терміном «матримоніальна мантика». Окремим їхнім видом є ворожіння з жеребом (клеромантика від грецьк. *χληρομαντεία* від *χλήρος* — жереб і *μαντεία* — пророцтво) — явище, від старожитних часів відоме багатьом народам світу [73, s. 270—271; 22, с. 64; 33, с. 114]. Як видно з аналізу фактографічних і польових матеріалів, такі дивінації збереглися і в українській, зокрема у карпатській, традиції.

Загальнопоширене в Україні дівоче ворожіння з рахуванням кілків у плоті, яке, як правило, виконували під час зимових свят — на андріївських вечорницях (або напередодні цього дня), на Миколая, Святий вечір, Меланки, Щедрий вечір, має свої особливості. Численні фіксації, які етнографи здійснили в різних місцевостях Бойківщини (Старосамбірщина, Самбірщина, Сколівщина, Дрогобиччина), на Північній Лемківщині (Коросненщина та Ясельщина) [41, с. 51; 63, с. 357; 1, арк. 2; 2, арк. 7; 3, арк. 8, 24; 11, арк. 9—29; 69, с. 5; 65, с. 130], а також на Поліссі, Поділлі (Підгаєччина, Борщівщина, Зборівщина) [70, с. 260; 21, с. 102; 37, с. 79; 23, с. 3; 64, с. 54; 57, с. 72; 66, с. 70; 20, с. 75; 46, с. 363; 52, с. 189], Слобожанщині (Полтавщина, Харківщина), Надсянні (Яворівщина), Наддніпрянщині (Черкащина) [53, с. 20; 42, с. 63; 4, арк. 6—128; 6, арк. 5, 57; 10, арк. 15—239], подають такий опис традиції. Увечері дівчата підходили до початку плоту й найчастіше лічили кілки, примовляючи: «вдовець — молодець» (або навпаки) аж до його кінця. Названий останній кілок означав, за кого вони вийдуть заміж. На теренах Холмщини, Підляшшя і Опілля аналогічно відлік починали з кілка, який перший попався в руку [76, s. 160, 161; 61, с. 266; 30, с. 436]. Відомості стосовно одиничних способів колективних ворожінь вдалося зафіксувати на Наддніпрянщині (Корсунь-Шевченківський р-н). Приміром, у смт. Стеблеві панянки рахували кілки по черзі, попередньо відмірявши на одному тині сім поясів, а у с. Деренківці «учасником» дівочих дивінацій був книш, який перед початком лічби клали на першому стовпці [10, арк. 25—26, 40]¹. Зазвичай за допомогою традиційних поминальних страв (куті, млин-

¹ У деяких полтавських і черкаських селах про соціальний статус судженого судили не лише з цієї примівки, а й з вигляду останнього кілка (с. Вільховатка Кобилецько-

ців, пирогів, хліба) намагалися задобрити духів-опікунів, які, за віруваннями, виступали посередниками між світами і допомагали у пророкуванні долі. Тому використання ритуальної їжі у процесі дивінацій можна вважати пожертвою померлим предкам.

Подекуди на Надсянні та Київському Поліссі побутував дещо доповнений варіант такого вербально-го супроводу: «вдовець — молодець — фе» (дитина); «той вдовець — той молодець — той гімен повний скіпець»; «удовець — молодець — покидач» (с. Віжомля, Наконечне-1 Яворівського р-ну), а на Волинському Поліссі проказували: «то гвоздок, то кулок, то паралічок...» (с. Здомишель Ратнівського р-ну, Рокита Старовижівського р-ну) [4, арк. 18, 100; 17, арк. 29; 47, с. 132].

Хапаючись за кілля тину, панянки також намагались довідатися, чи одружаться цьогоріч. Наприклад, бойківчанки робили це за допомогою примовок: «віддамся», «здамся» чи «дівчина — молодичя» [48, с. 36; 39, с. 124].

За даними М. Шмайди, у с. Чабинах Меджилабірського округу (Пряшівщина) лемківчанки послуговувались іншою словесною формулою. Так, рахуючи їх у садку, на кожний колик вимовляли по одному складу з такої примовки: «Кіл кі-ли-ця, ці я бу-ду мо-ло-ди-ця?». За аналогією, якщо в кінці лічби залишилась пара кілочків, то й дівчина до року повинна знайти собі пару [71, с. 144].

Як свідчать записи з теренів бойківського Підгір'я, Північної Лемківщини (Сяноччина), Надсяння (Яворівщина), Наддніпрянщини (Черкащина), з такою ж метою кілочку рахували парами, а подекуди на Поділлі (Зборівщина) проказували: «одина-пара» [68, с. 203; 49, с. 49; 4, арк. 9; 10, арк. 293, 323; 52, с. 189].

За заувагою М. Сивицького, на теренах Північної Лемківщини напередодні Андрія аналогічно ворожили й хлопці, які числили штахети в паркані чи кілля в плоті обраної дівчини. Це вони робили до поки не знайдеться пара, тобто, при негативному результаті (непарне число) шукали щастя біля іншої хати. Цікаво, що так само чинили й з дровами [65, с. 130]. На факт побутування парубочих гадань на Південній Лемківщині вказують І. Красовський та Й. Вархол [44, с. 120].

го р-ну, Антипівка, Хвильово-Сорочин Золотоніського р-ну) [14, арк. 57; 10, арк. 331, 353].

Локальною специфікою відрізняються дівочі дивінації, які побутували в інших місцевостях України. Скажімо, на Наддніпрянщині під час нещодавніх польових пошуків зафіксовано нетипові пояснення семантики ворожіння, відмінні від традиційних: один колик, який залишився в кінці, означав, що «хтось помре або щось трапиться», «як до пари, то молодець, це за хлопця вийдеш, а як не до пари, то за удовця» (с. Заріччя, Шабельники Корсунь-Шевченківського р-ну). До того ж, дівчата на виданні починали відлік з краю тину і йшли до кінця або назначали місце, скажімо, зсередини (с. Яснозір'я Черкаського р-ну, Заріччя, Ситники, Черепин Корсунь-Шевченківського р-ну, Плешкані Золотоніського р-ну) [10, арк. 107—323].

На Волинському і Рівненському Поліссі спостерігаємо дублювання шлюбних ворожінь (на свято Андрія і Щедрий вечір, а на початку ХХ ст. ще й на Різдво), а також відмінності у способі виконання. Попри традиційні трактування результатів мантичних обрядодій, їх здійснювали, попередньо обійнявши пліт руками (наскільки дівчина досягнула), а відтак уже рахували кілочку всередині (с. Стобихва, Великий Обзир Камінь-Каширського р-ну, Біле Володимирецького р-ну, Вербівка Дубровицького р-ну) [18, арк. 106, 110; 37, с. 89].

Фіксації окремих своєрідних народних ворожінь вказують на те, що подекуди у Карпатах, зокрема на Бойківщині, з кілками ворожили не лише з метою довідатися про соціальний стан, а й задля визначення імені судженого. Поширення таких дивінацій у деяких селах Дрогобицького повіту свого часу зауважив Д. Лепкий. Вони нагадували йому ворожбу з квітів «любить — не любить». Так, напередодні Андрія панянки вибігали на двір і одна за одною лічили кілочку іменами знайомих парубків. За віруваннями, на яке попадав останній кілок, таке ім'я й носитиме майбутній чоловік [48, с. 36]. Згадують про такий спосіб андріївського ворожіння й мої інформатори зі с. Колочави (Міжгірщина), де він побутував у дещо іншому варіанті. Так, одна з дівчат надписувала на кілках парубочі імена, а потім по черзі їх рахували всі бажаючи дізнатися про свою другу половинку. Це робили попередньо задумавши певне число кілків, які й належало полічити (наприклад, п'ять чи шість) [7, арк. 59—60].

«Віщій» кілочок також міг «підказати» відданиці, яким її наречений буде на вигляд, його вік та ін.² За твердженням Г. Маковій, гуцулки із зав'язаними очима прямували до огорожі, що трималася на вербових кіллях, а взявши руками будь-який із них, відкривали очі й роздивлялися його: стрункий — віщував гарного чоловіка; кривий — п'яницю; грубий — багатого [50, с. 194]³. Аналогічно, обираючи наосліп якийсь один кілок, жителі деяких наддніпрянських сіл відразу могли довідатися про матеріальний стан нареченого, а українці Молдови — його поставу і зріст (сс. Богуславець, Деньги Золотоніського р-ну, Баронча Дрокіївського р-ну) [10, арк. 303, 341, 345; 5, арк. 11].

Найчастіше повсюдно в Карпатах вели лік від одного до дев'яти (або навпаки) із заперечною часткою «не», звертаючи увагу на останній патик. За аналогією, чоловік буде кривим (горбатим), гарним, бідним, удівцем з дітьми тощо [81, с. 212; 36, с. 73; 35, с. 24; 13, арк. 70; 1, арк. 63; 7, арк. 45—46, 51—101; 9, арк. 78]. У с. Чортовці під Обертином (Покуття) такий тип дивінацій мав спеціальну назву «коли маццати». Промовивши: «На Божу ласку!», дівчина рахувала їх, йдучи в напрямку від воріт свого обійстя, в такий спосіб: «один не один, два не два, три не три... аж до дев'яти», а в с. Іспасі над Коломиєю «пророчим» був чотирнадцятий колик [77, с. 78, 79].

У с. Кленова Снинського округу ввечері перед Андрієм лемківчанки робили висновки про поставу, зріст та вік судженого з вигляду дев'ятого кілка, що його відрахували у садку [71, с. 144].

Локальну відміну дівочого ворожіння, яке виконували на Меланки, вдалося виявити А. Онищуку в с. Зеленій (Надвірнянщина) на початку ХХ ст. Так, гуцулка наосліп числила кілочки від «присел» до дев'яти, але «на віглі» (тильна сторона долоні). Останній витягала з землі, несла до хати і клала під вікно, з нетерпінням чекаючи ранку. Якщо кіл виявився новим, сподівалась побратися з молодим та здоровим парубком; старий, оброслий мохом про-

рокував багатого, а кривий — кульгавого чоловіка [56, с. 25]⁴.

Архаїчні відомості про давніше застосування магічно-імітативних дій на андріївських вечорницях пощастило зафіксувати у бойківському с. Вучково-му (Міжгірщина): «Пряли, дале вийшли та вать веретено поснують по плотові туди та й лічать коли» [7, арк. 86]. За народними віруваннями, веретено було дієвим магічним засобом для причарування парубків, невірних чоловіків. Його використання в матримоніальних ворожіннях і любовній магії можна пов'язати із властивістю крутитися. Враховуючи це, а також той факт, що ним зумисне послуговувались безпосередньо перед початком дивінацій, можна стверджувати, що такі ритуали власне й імітують дію, яку потрібно викликати (щоб так само «крутилися» парубки, як крутиться веретено).

Із того ж кутка Карпат, а також з Гуцульщини, Покуття маємо приклади обрядового застосування у мантичних діях ниток, які, за повір'ями, вважались атрибутом потойбіччя та за їхньою допомогою здійснювався зв'язок між «цим» і «іншим» світом. Відомості про таку традицію містять як етнографічні описи кінця ХІХ — початку ХХ ст., так і сучасні польові матеріали. Скажімо, за свідченнями старожилів зі с. Синевир, вечірньому ворожінню дівчат передував піст упродовж усього дня на свято Андрія. Позаяк у відданиці, що ворожила, очі були закритими, то хтось з решти учасниць дивінацій підводив її до тину. Лічба відбувалась за допомогою примовки: «ні раз, ні два, ні три, ні чотири... ні дев'ять», а обраний кілочок перев'язувався ниткою певного кольору. Вранці дівчата довідувалися про результати, відшукуючи кожна свою: «...ей, який в мене старий буде чоловік, а як кривий — горбатий буде, а як файний, правий, в мене файний буде. Ну

² Схожі висновки робили, розглядаючи поліно, яке витягали навмання із оберемка дров [69, с. 5; 70, с. 261; 42, с. 63]. Подекуди на Черкащині про це довідувались, порахувавши весь пліт нетиповою примовкою, в якій уже закладена відповідь: «горбатий, сліпий, прямий, такий» (с. Скориківка Золотоніського р-ну) [10, арк. 265].

³ Подібним чином про фізичні властивості судженого дізнавалися також з гілки, яку виломлювали на Вербну неділю [50, с. 125].

⁴ У минулому подібні дивінації з кілочками, крім Карпат (Гуцульщина), були знайдені й на інших територіях України (Чернігівщина, Полтавщина, Черкащина), де їх лічили тричі по дев'ять, тобто «віщим» був двадцять сьомий кілок. Можна припустити, що так чинили для посилення ефективності результатів ворожіння. Ворожили на Святий вечір або на Меланки, щоб визначити соціальний статус, матеріальний стан, зріст майбутнього судженого. Приміром, на Чернігівщині (с. Прохори) ворожили як дівчата, так і хлопці, а на Полтавщині (с. Андріяшівка) останній кілок мав своєрідні тлумачення [43, с. 150; 62, с. 163; 53, с. 20; 34, с. 4; 51, с. 140; 10, арк. 296].

так скажу вам, так і било...» [7, арк. 9, 13, 19]. Вочевидь, панянка послуговувалась ниткою не лише для позначення «віщого» кілочка, але й у такий спосіб намагалася «прив'язати» судженого до себе. Нитка як символ життєвого шляху, долі в даному випадку повинна поєднати (зв'язати) дівчину з її обранцем. Тутешні інформатори, молодші за віком, пригадали, що кілки зав'язували «ленточков або таким якимось пандлічком, тко яким — червоним, білим, кожна різним». Зі с. Лопушної (Вижниччина) маємо відомості про те, що завдяки перев'язаному навпомацки кілочку наступного ранку після свята Андрія гуцулки судили, «ци буде її чоловік більший від неї, ци менший» [9, арк. 68—69]. У схожий спосіб, однак на подвір'ї хати, обраної для вечорниць, по черзі ворожили на Снятинщині (Покуття) в кінці XIX ст. Попри спільні риси (ритуальна сліпота, аналогічний вербальний супровід та кількість порохваних кілків у плоті), спостерігаємо також відмінності: колективний підхід до місця ворожби, обв'язування обраного кола гвоздиною і базиліком, щойно ви́йнятими з волосся, негайні висновки щодо зовнішності судженого [78, s. 402].

У наддніпрянському варіанті колективного ворожіння, яке записано в с. Дривівцях Золотоніського р-ну, також йдеться про позначення відлічених (традиційною примовкою: «вдовець», «молодець») кілків різнокольоровими нитками. Відтак їх «міряли (ставили кулак над кулаком. — О. С.), і чия верхня рука, то він її буде». Сподіваючись уникнути весілля з небажаним нареченим (наприклад, кривим, сліпим), відданиці намагались схитрувати — вмостити свою руку так, щоб вона не опинилась нагорі [10, арк. 246].

Низку цікавих фактів про інші своєрідні локальні варіанти дивінацій, в яких виразно простежується архаїка, маємо з теренів Гуцульщини. Детальний опис андріївського ворожіння, яке здійснювали в оголеному вигляді із зав'язаними очима після «посівання» конопель, подав Ю. Шнайдер у кінці XIX ст. Відрахувавши вісім коліків, відданицям належало проказати своєрідну примовку, рухаючи при цьому дев'ятий: «Чи ти заражений, чи ти загоєний, чи тебе підтримує тато, мама, брат, сестра чи може коханка, чи ти за горами, чи ти за водами, чи ти за морями, чи ти за світами, чи ти за плотами? Рухаю не цей кіл, а свого судженого. Чи ти маєш жінку? Жінка най іде до гробу, а ти іди по мою особу». Іншою є

його семантика, зокрема наявність кори свідчила про мудрого, вченого судженого [80, s. 219—220]. Тут спостерігаємо своєрідний прояв шлюбної магії, переплетений із мантичними діями, які виконували з надією причарувати свого обраного завдяки первісному стану (оголеності), коли людина стає ближче до потойбічного світу, а тому їй легше налагодити з ним контакт і вплинути на майбутнє. Про поєднання вірувань у магичні властивості насіння та аграрних мотивів довідуємося також із описів схожих андріївських дивінацій з кілками, зроблених В. Шухевичем у с. Жаб'юму. Різниця полягала в тому, що відданиця числила кілля у плоті парами. Починаючи від будь-якої пари, вона промовляла: «Ні один, ні два... ні дев'ять». Останню (дев'яту) пару перев'язувала ниткою, а вранці придивлялася. За повір'ями, якщо є обидва коли, але без гужви (ворине), то дівчина розійдеться з хлопцем; якщо гужва є, справлятиме весілля у ці м'ясниці. Традиційно, наявність кори віщувала багатого судженого; її відсутність (голий кіл) — бідного; а кривизна, такого й чоловіка. У разі, якщо дев'ятий кілочок залишився один у плоті (тобто без пари), то й панянка ще діуватиме, допоки її не візьме заміж удівець [72, с. 274]. Припускаємо, що насіння є дериватом чоловічого сімені, а коноплі, за словами І. Огієнка «тягли до себе чоловіків і жінок» [54, с. 62]. Враховуючи семантику зерна як джерела нового життя, можна потвердити, що обрядовий акт розкидання насіння (імітація землеробських робіт) має виразну продукуючу (фертильно-еротичну) функцію — кореляція родючості землі і фертильності жінки. Очевидно, у давнину такі дії повинні були наділити дівчину плідністю незалежно від результату дивінацій.

На поширення у галицьких, буковинських і закарпатських гуцулів (Косівщина, Верховинщина, Вижниччина, Рахівщина) подібних андріївських та новорічних клеромантичних обрядодій указують сучасні польові пошуки Т. Гонтар, К. Кутельмаха, Л. Горошко. Відраховані різними примовками кілочки перев'язували різнобарвними нитками (наприклад, червоними, чорними) або стрічками задля вранішнього визначення матеріального стану і постави судженого. Серед пояснень респондентів трапляються і дещо відмінні від попередніх, наприклад, гладкий дев'ятий кіл віщував бездітність, гудзавий — багатодітність (с. Верхній Березів). Зазвичай лічили

дев'ять кілочків (сс. Нижній Березів, Криворівня, Шепіт Долішний, Відричка), зрідка сім (с. Косів-Москалівка) або тринадцять (с. Середній Березів). Як зазначає К. Кутельмах, у с. Космач-Погір ворожили оголені гуцулки [15, арк. 22 зв.; 12, арк. 8, 20—21, 54, 60; 1, арк. 7, 22, 55—56; 9, арк. 51].

Своєрідністю відзначаються вербальні супроводи та тлумачення результатів аналогічної передандріївської ворожби на Пряшівщині. Приміром, у с. Ольці Гуменського округу, рахуючи до дев'ятого колика, лемківчанки примовляли:

*Кіл, кілиця,
Ци я буду того року молодиця.*

Якщо під час лічби число дев'ять випадало на «кола», то, за повір'ями, дівчина цього річ повинна вийти заміж (пор. запис зі с. Чабини). В іншому селі цього ж округу (Руський Грабовець) ворожіння стосовно зовнішності судженого супроводжувалося такою словесною формулою:

*Тот молодый, тот кул,
Тот молодый, тот кул,
Тот молодый, тот кул,
Тот молодый, тот кул,
Тот молодый [24, с. 165].*

За матеріалами власних польових спостережень, в окремих селах на Закарпатській Бойківщині (Міжгірщина) відданиці мали змогу отримати додаткову інформацію про свого майбутнього чоловіка. Для цього, крім вигляду та фактури деревини, звертали увагу також на її породу. Цікаві подробиці щодо вибору місця ворожіння та деякі ознаки обраного кілочка пригадала мешканка с. Вучкового: у минулому двітри дівчини йшли в кошару та одночасно лічили кілля з різних сторін плоту. Відтак перев'язували їх, а зранку роздивлялись, кому який попався. Серед народних пояснень занотовано такі: якщо було обрано «вільховий (ліщанковий), кажуть, чесний чоловік у тя буде, а ясеновий, то кажуть проклятий вать такий якись горбатий, такий на цім суці штось било, на тим колові, ну та каже якись ковдурсь. Як тото кіл файний, простий, тогди файний хлопчище буде, а як нефайний, кривий, суча таке на нім, кажуть такий у тя буде малий, ніякий хлопчище» [7, арк. 90—91]. Вартісними є також відомості з присілку Горб, у якому зафіксовано побутування такого ж ворожіння з подібними тлумаченнями, що його виконували в 60-х рр. минулого століття. Дівчата на виданні по

черзі ворожили на кілках з плоту, яким обгороджували сіно. Кому з них пощастило позначити лісковий кілок, та, за віруваннями, матиме найкращого чоловіка, «а ялінка, тото лінвий хлопець. А правий, то файний, красивий, кривий, то горбатий, такий, што не очень красивый бил...». Про архаїчність клеромантичних обрядодій свідчить їхнє здійснення розплетеними, зачесаними та у спідніх сорочках. Децю пізніше, за спогадами інформаторки, ворожили вже одягненими. За повір'ями, ритуальна оголеність (в т. ч. розпущене волосся), як характерна ознака демонічних образів мавок, русалок і відьом, допомагала налагодити зв'язок з «іншим» світом унаслідок втрати людиною своєї «соціальності», приналежності до культурного простору [25, с. 291; 19, с. 355—356]. Крім того, тутешні хлопці зумисне підглядали за дівчатами і знімали ганчір'я, перешкоджаючи їм довідатися про майбутнього шлюбного партнера [7, арк. 71]. Жителі Сколівщини (Бойківщина), Черкащини (Наддніпрянина) і Вільховеччини (Західне Поділля) мазали стовпчики сажею, болотом або ще чимось [10, арк. 265; 11, арк. 15; 8, арк. 90; 16, арк. 45]. Парубочі бешкетування занотовані й на Гуцульщині, де хлопці підкладали горбатого колика або взагалі витягали всі кілки з плоту [12, арк. 42; 1, арк. 22].

Індивідуальна форма цих дивінацій зустрічається подекуди на Гуцульщині, Закарпатті, Покутті, де дівчата чекали на висліди до наступного ранку (різдвяного чи новорічного), коли дозволялось розгледіти дев'ятий чи тринадцятий кілочок, зав'язаний різнокольоровими нитками, стрічками, хустиною, шнурком або шматкою [77, с. 80; 31, с. 29; 27, с. 146]. Про своєрідні відміни таких обрядодій дізнаємося з відомостей, поданих Ю. Шнайдером і Ф. Злоцьким. Приміром, перед тим, як перев'язати останній кілок (9-й), покутянка його цілувала, а жителька Закарпаття трусила та спостерігала: скільки коликів порухалося, стільки вона сподівалася мати женихів [79, с. 32—33; 40, с. 211]. З метою передбачити соціальний статус і матеріальний стан свого судженого, жителька с. Мошни Черкаського р-ну (Наддніпрянина) позначала собі кілок, до якого буде лічити, солом'яним перевеслом. Ворожба мала й іншу словесну формулу («удівець», «молодець», «розвідець») [10, арк. 60—61].

Це одним показовим прикладом вірувань у магічні (пророчі) можливості кілка є його використан-

ня задля віщого сну. Тут кілок був транслятором і джерелом інформації стосовно судженого. Зробивши певні висновки про фізичні властивості майбутнього чоловіка з вигляду дев'ятого кілка, який на Східній Бойківщині і Західному пограниччі Гуцульщини виламували, а жителі Буковинської Гуцульщини здирали з нього трохи кори або тріску, йдучи спати, клали під подушку. Сподіваючись наснити свого нареченого, відданиці виголошували магічну формулу: «Приснисі мені, мій суджений». За повір'ями, хлопець, який з'явився уві сні, і є долею дівчини [26, с. 40; 32, с. 125—126; 74, с. 126]. У минулому на теренах Галицького Поділля так ворожили лише у разі, якщо, порухавши весь пліт парами (починаючи від будь-якого кілка), вкінці їх залишалась парна кількість. До того ж, лічбі передувало задумане запитання, наприклад: «Віддамся чи ні?». Ще можна було назвати цей виломлений кілочок ім'ям милого хлопця, і якщо він присниться, дівчина вірила, що вийде за нього заміж [28, с. 8, 9].

Дівочі мантичні обрядодії з кілками, які здійснювали під час різдвяно-новорічних свят, наявні й у календарній обрядовості росіян, білорусів, поляків, румунів і молдаван. Однакове семантичне навантаження, способи виконання, ритуальне та функційне призначення вказують і на прадавнє коріння таких матримоніальних ворожінь [55, с. 50—51; 75, с. 312, 314; 59, с. 363; 38, с. 9; 45, с. 433; 67, с. 176; 73, с. 271; 60, с. 78]. Воднораз у різних етнотрадиціях (зокрема, в білорусів, поляків), як і в українській (карпатській), зафіксовано також парубочі дивінації [75, с. 312; 58, с. 183; 29, с. 215].

Серед своєрідних локальних явищ, які вирізняють карпатську традицію з-поміж інших етнологічних варіантів, відзначимо місце, мету і спосіб виконання ворожінь; вигляд, у якому їх здійснювали (ритуальна оголеність); вербальний супровід; породу дерева, з якого зроблений пліт; поєднання мантики і магії (віщий сон); певний порядок здійснення обрядодій (вірування у магічні властивості веретена, зерна).

Зазвичай ворожіння з кілками мали на меті передбачити соціальний статус, ім'я, матеріальний стан, фізичні властивості, характер, вік, зріст майбутнього чоловіка, а також час сподіваного весілля. Під час усіх ворожінь апелюють до «іншого» світу, тому їх завжди виконували пізно ввечері, тобто у час, який в народі вважали найсприятливішим для цього.

Пліт, який складається з кілочків, і є символом пограничного локусу між «своїм» і «чужим» простором, найкраще підходить для здійснення магічно-мантичних обрядодій, унаслідок контакту з нечистою силою. У даному типі дивінацій цьому сприяють також нитки, ритуальна їжа, оголеність (в т. ч. розпущене волосся, наявність лише спідньої сорочки). До того ж, виявлено певні збіжності між способами ворожінь із кілками та дровами: словесні формули, пояснення результатів на основі лічби (приміром, дуалістичне тлумачення символіки «парного/непарного»), розміру, вигляду, фактури деревини. Задля посилення ефективності таких обрядодій послуговувались молитвами, вербальною магією (примовки), трикратним повторюванням (числа дев'ять). У сучасну пору такі клеромантичні обряди вже не побутують, як, зрештою, й багато інших реалій обрядової минувшини, проте живуть у народній пам'яті старожилів, які зауважують правдивість навороженого.

1. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 513.
2. Архів ІН НАНУ. — Од. зб. 521.
3. Архів ІН НАНУ. — Од. зб. 550.
4. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 565.
5. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 568.
6. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 587.
7. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 588.
8. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 594.
9. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 607.
10. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 608.
11. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 609.
12. Архів ЛВ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського АН УРСР. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 281.
13. Архів ЛВ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського АН УРСР. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 317.
14. Архів ЛВ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського АН УРСР. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 362 а.
15. Архів МЕХП. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 213.
16. Архів МЕХП. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 239 д.
17. Архів МЕХП. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 257 д.
18. Архів МЕХП ІМФЕ АН УРСР. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 304.
19. Агапкина Т. Нагота / Т. Агапкина, М. Валенцова, А. Топорков // Славянские древности : Этнолингвистический словарь: в 5-ти т. — Т. 3: К (Круг)—П (Перепелка). — М. : Международные отношения, 2004.
20. Артюх Л. Село Товстенке вчора й сьогодні / Л. Артюх // Народна творчість та етнографія. — 1993. — № 2 (березень-квітень).
21. Беньковский И. Девичий праздник св. Андрея / И. Беньковский // Киевская старина. — 1895. —

- Г. 14. — Т. 51 (декабрь). — К. : Типографія Г.Т. Корчак-Новицького.
22. *Боровський Я.* Світогляд давніх киян / Я. Боровський. — К. : Наукова думка, 1992.
23. *Вакульчик М.* Різдвяні звичаї на Поліссі / М. Вакульчик // *Жіноча доля.* — Коломия, 1936. — 1—15 січня. — Ч. 1—2.
24. *Вархол Й.* Дівочі ворожіння в часі зимового сонцестояння / Й. Вархол // *Науковий збірник музею української культури у Свиднику.* — Пряшів : Музей української культури, 1988. — Т. 15. — Кн. 1.
25. *Вархол Н.* Жінка-демон в народному повір'ї українців Східної Словаччини / Й. Вархол // *Науковий збірник музею української культури у Свиднику.* — Пряшів, 1982. — Т. 10. — Кн. 1.
26. *Василечко Л.* Шуткова неділя. Народні звичаї, обряди та повір'я / Л. Василечко. — Брошнів : Таля, 1994.
27. *Воропай О.* Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис / О. Воропай. — Мюнхен : Укр. видавництво, 1958. — Т. 1.
28. *Галько И.* Народні звичаї и обряды з околиць над Збручем / И. Галько. — Львів, 1862. — Ч. 2.
29. *Ганцкая О.* Западные славяне / О. Ганцкая, Н. Грацианская, С. Токарев // *Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы XIX — нач. XX в. Зимние праздники.* — М. : Наука, 1973.
30. *Герасимович В.* Народні звичаї, обряди та пісні в селі Крехові, жовківського повіту / В. Герасимович // *Правда.* — Львів : З друкарні НТШ, 1893. — Т. XVIII. — Вип. LIV (Серпень).
31. *Герцій П.* Віровання на Святий вечер в Хусті / П. Герцій // *Подкарпатська Русь.* — 1930. — Ч. 1—2.
32. *Гірська веселка* / авт.-упор. Іван Ю. Мисюк. — Снятин : Прут Принт, 2000.
33. *Грушевський М.* Історія України-Руси: в 11-ти т., 12 кн. / М. Грушевський. — Т. 1. — К., 1991.
34. *Гургула І.* Різдвяні народні вірування і звичаї / І. Гургула // *Жінка.* — Львів, 1935. — Ч. 1.
35. *Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази* / описані др. Р.Ф. Кайндлем. — Чернівці : Молодий буковинець, 2000.
36. *Довгун А.* Андрія / А. Довгун // *Наш Родний край.* — Тячів, 1926. — Р. V. — Ч. 4.
37. *Доманицький В.* Народний календар у Ровенському повіті, Волинської губернії / В. Доманицький // *Матеріали до української етнології.* — Львів, 1912. — Т. XV.
38. *Зеленин Д.* Из быта и поэзии крестьян Новгородской губернии (По материалам из бумаг В.А. Воскресенского) / Д. Зеленин // *Живая старина.* — 1905. — Вып. I и II. — Год XIV. — С.-П. : Типо-Литографія В.О. Пастор.
39. *Зинич М.* Звичаї та вірування на Андрія в с. Жукотині пов. Турка / М. Зинич // *Літопис Бойківщини.* — Самбір, 1937. — Ч. 9. — Р. 7.
40. *Злоцкий Ф.* Изъ суеверій и обычаев Русских особенно комитата Угочанскаго / Ф. Злоцкий // *Свѣтъ.* — Унгваръ. — 1870. — Ч. 26 (9 июля). — Г. IV.
41. *Зубрицький М.* Народний календар, народні звичаї і повірки, прив'язані до днів в тиждні і до рокових свят (зап. у Мшанці, Староміського повіту і по сусідніх селах) / М. Зубрицький // *Матеріали до українсько-руської етнології.* — Львів, 1900. — Т. III.
42. *Иванов П.* Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда, Харьковской губернии / П. Иванов — Х. : Типографія «Печатное Дело», 1907.
43. *Коломийченко Ф.* Різдвяні обряди і звичаї в Чернигівщині (в селі Прохорах, Борзен. пов.) / Ф. Коломийченко // *Матеріали до української етнології.* — Львів, 1918. — Т. XVIII.
44. *Красовський І.* Календарна обрядовість / І. Красовський, Й. Вархол // *Лемківщина : Історико-етнографічне дослідження : у 2-х т.* — Т. 2. — Львів : ІН НАНУ, 2002.
45. *Круглый год. Русский земледельческий календарь* / сост., вступ. ст. и примеч. А.Ф. Некрыловой; ил. Е.М. Белоусовой. — М. : Правда, 1991.
46. *Курочкін О.* Обрядовість (Календарні свята й обряди) / О. Курочкін // *Поділля : Історико-етнографічне дослідження.* — К. : Доля, 1994.
47. *Курочкін О.* Українці в сім'ї європейській: звичаї, обряди, свята / О. Курочкін. — К. : Бібліотека українця, 2004.
48. *Лепкий Д.* На св. Андрея / Д. Лепкий // *Зоря.* — Львів, 1885. — № 3.
49. *Майчик І.* Одрехова в минулому 1419—1999 / І. Майчик, М. Цуприк / за ред. Я. Швягли. — Львів : Каменярь, 1999.
50. *Маковій Г.* Затоптаний цвіт. Народознавчі оповідки / Г. Маковій. — К. : Укр. письменник, 1993.
51. *Максимович М.* Дні та місяці українського селянина / М. Максимович ; пер. з рос. — К. : Обереги, 2002.
52. *Медведик П.* Село Жабиня на Зборівщині. Весілля, народні звичаї та обряди / П. Медведик. — Тернопіль : Лілея, 1996.
53. *Милорадович В.* Рождественскія Святки в северной части Лубенскаго уезда / В. Милорадович. — Полтава : Типографія Губернскаго Правленія, 1893.
54. *Митрополит Іларіон.* Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія / Іларіон Митрополит. — К. : Обереги, 1992.
55. *Никифоровский Н.* Простонародныя приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах / Н. Никифоровский. — Витебск : Губернская Типо-Литографія, 1897.
56. *Онищук А.* Народний календар. Звичаї й вірування прив'язані до поодиноких днів у році (зап. у 1907—10 р. в Зелениці, Надвірнянського повіта (на Гуцульщині) / А. Онищук // *Матеріали до української етнології.* — Львів : Етнографічна комісія НТШ, 1912. — Т. XV.
57. *Папіж В.* Деякі релігійні обряди і звичаї Підгаєччини / В. Папіж // *Підгаєцька земля: Історико-мемуарний*

- збірник. — Нью-Йорк ; Лондон ; Париж ; Сидней ; Торонто ; К., 1980.
58. Пинчуки. Этнографический сборник. Песни, загадки, пословицы, обряды, приметы, предрасудки, поверья, суевья и местный словарь / собрал в Пинском уезде Минской губернии Д.Г. Булгаковский. — С.-П. : В типографии В. Безобразова и Комп, 1890.
59. Попов Н. Народныя преданія жителей Вологодской губернии, Канриковского уезда / Н. Попов // Живая старина. — СПб., 1903. — Вып. 3. — Год 13.
60. Попович Ю. Молдавские новогодние праздники (XIX — начало XX века) / Ю. Попович. — Кишинев : Штиинца, 1974.
61. Рижик Є. Календарні обряди українців Холмщини і Підляшшя / Є. Рижик // Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. — К. : Родовід, 1997.
62. Ріпецький О. Парубочі й дівочі звичаї в селі Андріяшівці Лохвицького повіту на Полтавщині / О. Ріпецький // Матеріали до української етнології. — Львів, 1918. — Т. XVIII.
63. Самбірський Д. Дещо про свято-андріївські звичаї й вірування в Самбірщині (с. Городище) / Д. Самбірський // Життя і знання. — Львів. — 1938. — Ч. 12.
64. Свидницький А. Великдень у Подолян / А. Свидницький // Основа. — СПб. : В Типографії И. Тиבלена и комп., 1861 (ноябрь — декабрь).
65. Сивицький М. Духова культура / М. Сивицький // Лемківщина: Земля — люди — історія — культура. Т. II : Записки НТШ. — Нью-Йорк ; Париж ; Сидней ; Торонто, 1988. — Т. 206.
66. Скоропад В. Мої спогади / В. Скоропад // Літопис Борщівщини: Історико-краєзнавчий збірник. — Вип. 3. — Борщів : Чумацький шлях, 1993.
67. Сырку П. Изъ быта бессарабскихъ румынь. I. Народный календарь румынского населения въ Бессарабии / П. Сырку // Живая старина. — 1913. — В. I—II. — Годъ XXII.
68. Франко І. Людові віруваня на Підгір'ю / І. Франко // Етнографічний збірник. — Т. V. — Львів, 1898.
69. Хомик В. Звичаї та обряди лемків / В. Хомик // Наше Слово. — Варшава, 1963. — № 23.
70. Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край / П. Чубинский. — С.-П., 1872. — Т. 3.
71. Шмайда М. А іші вам вінчую. Календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словаччини / М. Шмайда. — Т. 1. — Братіслава ; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури, 1992.
72. Шухевич В. Гуцульщина. Четверта частина. Друге видання / В. Шухевич. — Верховина : Гуцульщина, 1999.
73. Biegeleisen H. U kolebki. Przed oltarzem. Nad mogiłą / H. Biegeleisen. — Lwów, 1929.
74. Falkowski J. Zachodne pogranicze Huculszczyzny / J. Falkowski. — Lwów, 1937.
75. Federowski M. Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877—1891 / M. Federowski. — Т. 1. — Kraków : Wydawnictwo Komisji antropologicznej Akademii Umiejętności, 1897.
76. Kolberg O. Chełmskie. Obraz etnograficzny / O. Kolberg. — Kraków : W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1890. — Т. 1.
77. Kolberg O. Pokucie. Obraz etnograficzny / O. Kolberg. — Т. I. — Kraków : Z drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego, 1882.
78. Mroczo K. Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej) / K. Mroczo // Przewodnik naukowy i literacki. — R. XXV. — Т. XXV. — Zesz. V (Maj). — Lwów, 1897.
79. Schnajder J. Lud peczenizyński. Część II / J. Schnajder // Lud. — 1907. — Т. XIII. — Zesz. I.
80. Schnajder J. Z kraju Huculów (Kalendarz huculski) / J. Schnajder // Lud. — Lwów, 1899. — Т. V. — Zesz. 3.
81. Schnajder J. Z życia górali nadłomnickich / J. Schnajder // Lud. — Lwów, 1912. — Т. XVIII. — Zesz. I—IV.

Olena Serebryakova

ON TRADITIONAL FORTUNE TELLING WITH PEGS IN THE ASPECT OF RITUAL-MAGIC

In the study compiled by means of comparative approach to the broad range of ethnographical materials have been analyzed the Ukrainians' divination practices with pegs. As a result a point had been stated that mantic acts had been connected with matrimonial rites of forthcoming wedding and spousal partner.

Keywords: fortune-telling (divinations), mantic and magic actions, peg, count, cord, fence, prophetic dream, marriage, girlhood.

Елена Серебрякова

ТРАДИЦИОННЫЕ ГАДАНИЯ С КОЛЬЯМИ: РИТУАЛЬНО-МАГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье на основе сопоставления широкого этнографического материала проанализированы украинские гадания с кольями. Выяснено, что это матримониальные гадания о будущей свадьбе и брачном партнере.

Ключевые слова: гадания (дивинации), мантические и магические действия, колья, счет, перевязывание, забор, веющий сон, брак, девичество.